

Саїнський Д.А.

аспірант Національного наукового центру

«Інститут аграрної економіки»

АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ХМЕЛЯРСТВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто проблеми формування організаційно-економічного механізму розвитку хмелярства в Україні. Проаналізовано умови економічної ефективності галузі.

Ключові слова: хмелярство, економічна ефективність, аграрний сектор, конкурентоспроможність, фінансування, аналіз.

Постановка проблеми. Україна володіє великим природо-ресурсним потенціалом для забезпечення незалежності та належного рівня економіки. Особливо високим є рівень можливостей сільського господарства. Хміль – культура високотехнічна і високоприбуткова. Виробництво хмелю має значне економічне та соціальне значення для держави, особливо для поліського регіону [1, с. 272-304].

Організаційне забезпечення державної підтримки галузі хмелярства в Україні є недосконалим та потребує додаткового врегулювання. При цьому, відсутність належної державної політики і підтримки галузі хмелярства не забезпечили ствердження даної галузі, як конкурентоспроможного напрямку в аграрному секторі економіки України, здатної забезпечити не тільки сировиною пивоварну промисловість держави, а й створити умови для наповнення податками і зборами бюджетів усіх рівнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінку стану організаційно-економічного механізму функціонування галузі хмелярства та виявлення перспектив її розвитку викладено у дослідженнях таких вітчизняних науковців,

як Ю.І. Савченко [2], В.М. Циганок, Ю.В. Циганок [3], О.М. Шатило [4], Н.О. Куровська [5], Т.Ю. Приймачук [6] та інших.

Процес формування та розвитку галузі хмелярства в Україні перебуває у постійному полі зору провідних аграрних вчених, проте, враховуючи негативні тенденції у галузі щодо скорочення основних показників її функціонування, питання оцінки організаційно-економічної ефективності галузі хмелярства потребує подальшого вивчення і аналізу.

Формування цілей статті. Аналіз економічної ефективності стану галузі хмелярства в Україні, виявлення причин зниження економічної ефективності галузі, окреслення шляхів удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку хмелярства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Хмелярство належить до однієї з найбільш капіталоемких галузей економіки. Це зумовлює потребу у щорічних державних дотаціях на витрати по догляду за молодими хмільниками, закладку нових хмільників та вирощування саджанців перспективних сортів хмелю. На думку вченої Н.О. Куровської, завдяки ефективному використанню бюджетних коштів можливий розвиток галузі. Це в свою чергу забезпечить зростання виробництва високоякісного та конкурентоспроможного хмелю, підвищення доходів хмелярів. Необхідною умовою відродження галузі хмелярства є залучення інвестиційних ресурсів, що безпосередньо спрямовується у господарства, які займаються вирощуванням хмелю та створення відповідної фінансово-кредитної, цінової та митної політик держави [5, с. 259, 263-264].

Погоджуючись із твердженням вказаного науковця, вважаємо, що на сьогодні залишається надзвичайно актуальним питання удосконалення організаційно-економічного механізму управління галуззю хмелярства, спрямованого на ефективне використання державної підтримки, що забезпечить розвиток галузі.

Вчений Фещенко Н.М. [7, с. 366, 369-370] аналізуючи напрями бюджетного фінансування галузі рослинництва, доходить до висновків, що система бюджетного фінансування і підтримки повинна базуватись на

цільовому програмному підході з тим, щоб врахувати регіональні особливості й умови, стимулювати більш пріоритетні напрями розвитку виробництва, формування нових організаційно-правових форм господарювання і не допустити непродуктивних витрат та підтримку неефективно працюючих господарств та явних банкрутів. На думку вказаного вченого світова практика свідчить, що державні і регіональні програми можуть слугувати ефективним засобом формування і здійснення загальної стратегії аграрної політики та її конкретизації стосовно головних галузей і регіонів.

Науковці Циганок В.М. та Циганок Ю.В. в своєму дослідженні [8, с. 129-136] засвідчили, що протягом останнього десятиліття (2000-2010 рр.) концерн «Укрхміль» був провідним та найбільшим хмелярським господарством в Україні, який сформував не тільки потужну переробку, але й здійснював вирощування хмелю на основі сучасних індустриальних технологій.

Проте існуюча організаційно-економічна система управління галуззю хмелярства не забезпечила створення умов для розвитку вказаного підприємства та його ефективного функціонування, як наслідок, починаючи з 2012 року, хмелярський концерн «Укрхміль» припинив господарську діяльність в галузі хмелярства та догляд за багаторічними насадженнями хмелю.

Про важливість організаційно-економічного розвитку галузі хмелярства зазначає у своїх працях науковець Проценко А.В. [9, с. 112-117], на думку якого підвищення ефективності діяльності у галузі хмелярства здійснюється у різних формах: створення нових засобів виробництва, приладів для автоматизації виробничих процесів, введення нових організаційних й інституційних форм, застосування раціональної системи управління.

Для розвитку аграрної політики потрібні нові підходи щодо забезпечення організаційно-економічної політики управління, основою якої має стати адекватна ринковим вимогам система державної підтримки сільського господарства. Це необхідна умова забезпечення конкурентоспроможності галузі на світовому та європейських ринках.

Однією з головних причин кризи в аграрному секторі України, на думку науковця Яценко Н.М. [10, с. 63-67, 70], є послаблення ролі державного регулювання й підтримки сільського господарства, відсутність наукової концепції реформування, непродуманість аграрних перетворень. Водночас держава та її владні органи мають створювати сприятливі умови для ефективної роботи агроринку, розробити державні механізми регулювання відтворювального процесу. При цьому, однією з найважливіших цілей державного регулювання має стати забезпечення балансу міжгалузевого й внутрішньогалузевого обміну, гарантування компенсаційних платежів експорту, які дадуть змогу збільшити обсяги вивозу продукції галузі на світовий ринок.

Продовжуючи вказану думку, науковець Приймачук Т.Ю. стверджує [6, с. 66, 68-70], що при оцінці економічної ефективності роботи підприємства та галузі загалом досить важливим є визначення рівня беззбитковості виробництва.

В умовах ринкової економіки на рівень конкурентоспроможності продукції поряд з показниками якості та ціною істотний вплив має організаційно-економічна система просування товару на ринок, тобто маркетингові заходи. Така ситуація потребує створення відповідної ринкової інфраструктури (обслуговуючих кооперативів), особливо в умовах потужного конкурентного тиску. Основна частка хмелю має реалізуватися за контрактами, а значущість наявного ринку має значно зменшитись.

Відображаючи проблеми сучасного хмелярства, академік Савченко Ю.І. [11, с. 32] зазначає, що ринкові умови вимагають виробництва і реалізації високоякісної та конкурентоспроможної продукції, одержання якої без прискорення впровадження завершених і апробованих науково-технічних розробок стає неможливим. При цьому для стабілізації та подальшого розвитку хмелярства потрібно: відрегулювати цінову політику й удосконалити форми заготівлі хмелю та продукції його переробки; надійно захистити вітчизняних виробників хмелю; залучити до розвитку галузі внутрішніх інвесторів;

створити матеріально-технічну базу, обслуговуючу інфраструктуру; вдосконалити організаційні форми, методи та структуру управління в хмелярстві. Тільки комплексний підхід до розв'язання цих та інших проблем на державному і регіональному рівнях сприятиме підвищенню ефективності невеликої, але не другорядної галузі агропромислового комплексу України.

Аналізуючи сучасний стан галузі хмелярства, науковець Николук О.М. [12, с. 330-332] доводить, що кошти, отримані виробниками Житомирської області за реалізований хміль не покривають його собівартість. Видатки виробників хмелю у вказаному періоді покриваються в основному за рахунок державного фінансування, що на думку автора підтверджує залежність ефективності вирощування хмелю від впливу політичних (особливо правових) факторів ризику. Загалом галузевими особливостями виробництва хмелю існування ризиків господарської діяльності є – можливі зміни бюджетної та податкової політики держави (економічні фактори), диспаритет цін на хміль та на промислові товари, що споживаються в процесі виробництва (економічні фактори), новітні досягнення науки.

Аналізуючи економічну ефективність виробництва хмелю в Україні, науковець Шатило О.М. [6, с. 345, 348] наголошує на важливості одержання прибутку, як основи розширеного відтворення та джерела формування фондів нагромадження й додаткового стимулювання праці.

Процеси, що мають стати каталізатором для розвитку аграрного сектору економіки, зокрема галузі хмелярства, мають носити концептуальні ознаки та бути чітко структуровані за послідовністю і напрямом дій для забезпечення відповідного рівня виробництва як за кількісними, так і за якісними показниками, створення соціально-економічної стабільності в хмелярських регіонах, забезпечуючи відповідну зайнятість населення. Розглянемо організаційно-економічний механізм розвитку хмелярства в Україні, що наведений на рис. 1.

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм розвитку хмелярства в Україні

Джерело: власні дослідження.

На рис. 1. відображено фактори, які, на нашу думку, мають ключовий характер у забезпеченні реалізації процесів розвитку галузі хмелярства. Зокрема, «економічна стабілізація», яка повинна базуватись на ефективному державному регулюванні функціонування такого розвитку, шляхом встановлення пільгових ставок оподаткування, можливість доступу до «дешевих» кредитних ресурсів (компенсацію відсотків за такими кредитами), прозорих цільових дотацій на одиницю виробленої і реалізованої продукції, забезпечення митного регулювання імпортно-експортних операцій хмелесировини з метою захисту вітчизняних виробників хмелю шляхом створення належних умов просування кінцевої продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках збуту.

Важливим при цьому є створення відповідної «законодавчо-організаційної системи» супроводження процесів розвитку галузі та її гармонізація до вимог європейських стандартів якості та умов виробництва. У цьому аспекті необхідно забезпечити прозорий механізм надання державної підтримки, який би виключав, чи хоча б мінімізував вплив бюрократичної тяганини (чиновників різного рівня) при прийнятті рішення щодо її надання. Такий механізм має кореспондувати із концептуальними заходами щодо розвитку галузі в межах виконання загальнодержавної цільової програми, яка б визначала конкретних виконавців таких заходів, джерела фінансування та терміни їх реалізації. При цьому технічні та технологічні стандарти якості виробництва та кінцевої продукції необхідно гармонізувати до сучасних вимог європейських стандартів для впевненого просування хмелесировини на внутрішніх та зовнішніх ринках.

Техніко-технологічна модернізація галузі повинна, в першу чергу, базуватись на створенні (розширенні) хмеленасаджень за сортами, узгодженими з пивоварними компаніями, як основними споживачами хмелю. Крім того актуальним є застосування у виробництві сучасних енерго-, ресурсозберігаючих технологій, оновлення технічного забезпечення процесів виробництва, в першу чергу вітчизняною технікою. Зазначені процеси не можуть відбуватись без їх науково-інформаційного супроводження, зокрема шляхом виконання фундаментальних і прикладних наукових досліджень, створення системи інформаційно-аналітичного дорадництва в галузі та бізнес-центрів.

В той же час, ефективність наведених вище складових розвитку галузі зводиться нанівець у разі неможливості реалізації готової продукції. Зазначене, на нашу думку, можливо за умови формування і розвитку внутрішніх та зовнішніх ринків хмелю, зокрема шляхом створення належної інфраструктури на умовах кооперації для забезпечення формування великих партій хмелю, а також його переробки у гранули та екстракти (з метою продовження терміну придатності). Вказані дії, за умови регулювання і удосконалення економічних

відносин між виробниками і споживачами хмелю та хмелесировини, забезпечить можливість зайняття належного сегменту ринку сировини для пивоварних підприємств.

І на останок, «соціально-екологічна складова», яка в результаті розвитку галузі забезпечить збереження і створення робочих місць, особливо у хмелярських регіонах поліської зони, ґрунтово-кліматичні умови якої не дозволяють займатись іншими напрямками сільського господарства (переважно населення зайнято веденням лісового господарства, хмелярства). При цьому забезпечення зниження впливу природно-кліматичних ризиків, належної підготовки кадрів для роботи в галузі сприятиме їх мотивації до розвитку соціальної інфраструктури.

Отже, організаційно-економічний механізм розвитку хмелярства в Україні необхідно визначати як об'єднання концептуальних, комплексних поступальних процесів, що характеризують кількісні та якісні зміни, підґрунтям яких є економічна стабілізація, законодавчо-організаційна гармонізація, техніко-технологічна модернізація, науково-інформаційне забезпечення, розвиток ринків збуту, соціально-екологічна рівновага. При цьому сучасні методи виробництва хмелю та одержання високоякісної сировини для пивоварної галузі, в умовах трансформації економічних процесів, забезпечать необхідний рівень її конкурентоспроможності у задоволенні попиту пивоварних компаній, а також створять соціальну стабільність і рівновагу у хмелярських регіонах, підвищать матеріальний і моральний стан населення.

Висновки. Погоджуючись із твердженням сучасних аграрних науковців, вважаємо, що кризові явища в хмелярській галузі стали наслідком самоусунення держави від регулювання організаційно-економічних процесів, які відбуваються в галузі в умовах поглиблення інтеграційних зв'язків з країнами європейського союзу. Так, необхідна розробка державних і регіональних програм розвитку галузі, виконання яких були б підкріплені державним фінансуванням у межах коштів, що надходять до державного бюджету від збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства. При

цьому мають бути визначені показники результативності і ефективності виконання таких заходів у співвідношенні до обсягу спрямованих ресурсів.

Такі заходи будуть малорезультативними без їх поєднання у організаційно-економічному механізмі розвитку галузі хмелярства в Україні.

Список використаної літератури

1. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / Редкол.: М.В. Зубець (голова редакційної колегії) та ін. – К.: Аграрна наука, 2010. – 944 с.
2. Савченко Ю.І. Використання коштів державної підтримки галузі хмелярства / Ю.І. Савченко, Т.Ю. Приймачук, А.В. Проценко // Вісник аграрної науки. – 2008. – № 11. (листопад). – С. 72-76.
3. Циганок В.М. Результативність реалізації стратегії розвитку українського концерну хмелярства «Укрхміль» / В.М Циганок, Ю.В. Циганок // Вісник Державного вищого навчального закладу «Державного агроєкологічного університету» (Вісник ДАУ). – 2006. – №2. – С. 129-136.
4. Шатило О.М. Аналіз економічної ефективності виробництва хмелю в Україні / О.М. Шатило // Вісник Державного агроєкологічного університету. 2007. – № 1. – С. 341-348.
5. Саух П.Ю. Житомирщина: минуле, сьогодення, поступ у майбутнє / За заг. ред.. П.Ю. Саух, О.М. Швидак, І.І. Ярмошик, Н.О. Куровська та ін. // Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 312 с.
6. Савченко Ю.І. Оцінка економічної ефективності розвитку хмелярства / Ю.І. Савченко, Т.Ю. Приймачук, Т.Ю. Сітнікова // Вісник аграрної науки. – 2011. – № 1 (січень). – С. 66-70.
7. Фещенко Н.М. Бюджетна підтримка галузі рослинництва / Н.М Фещенко, Т.М. Ратошнюк // Вісник Державного вищого навчального закладу «Державного агроєкологічного університету» (Вісник ДАУ). – 2005. – № 1. – С. 365-370.

8. Циганок В.М. Результативність реалізації стратегії розвитку українського концерну хмелярства «Укрхміль» / В.М Циганок, Ю.В. Циганок // Вісник Державного вищого навчального закладу «Державного агроєкологічного університету» (Вісник ДАУ). – 2006. – № 2. – С. 129-136.
9. Проценко А.В. Інноваційне забезпечення галузі хмелярства / А.В. Проценко // Економіка АПК. 2010. – № 8. – С. 112-117.
10. Яценко Н.М. Особливості державного фінансування АПК та галузі хмелярства / Н.М. Яценко // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 63-70.
11. Проценко А.В. Ефективність виробництва хмелю в Житомирській області / А.В. Проценко // Вісник аграрної науки. – 2009. – № 2 (лютий). – С. 78-80.
12. Савченко Ю.І. Проблеми сучасного хмелярства / Ю.І. Савченко, М.Г. Ковтун // Вісник аграрної науки. – 2003. – № 11 (листопад). – С. 29-32

САИНСЬКИЙ Д. А. АНАЛИЗ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА РАЗВИТИЯ ХМЕЛЕВОДСТВА В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены проблемы формирования организационно-экономического механизма развития хмелеводства в Украине. Проанализированы условия экономической эффективности отрасли.

Ключевые слова: хмелеводство, экономическая эффективность, аграрный сектор, конкурентоспособность, финансирование, анализ.

SAYINSKYI D. A. ANALYSIS OF ORGANIZATIONAL-ECONOMIC MECHANISM OF DEVELOPMENT HOP IN UKRAINE

The article deals with the problem of the formation of organizational-economic mechanism of hop growing in Ukraine. Conditions of economic efficiency.

Keywords: hop, economic efficiency, agriculture, competitiveness, finance analysis.